

RECENSIONSESSÄ

Kulturskolan – ett sammanhang med potential för breddat deltagande eller musikskola under annat namn?

Inledning med bakgrund

Avhandlingarna som denna recensionsessä handlar om har tillkommit i en tid av förändring då policyfrågor kring kulturskolan på ett nytt sätt än tidigare kommit i fokus för nationellt politiskt intresse. Det kan exempelvis röra sig om spänningar mellan autonomi och styrning, tillgänglighet mellan stad och glesbygd samt terminsavgifters olika utformning. Ytterligare frågor berör huruvida eller i vilken grad kulturskolan ska vara en spetsutbildning inför vidare studier eller om breddning av ämnen för att nå fler och nya deltagare. Betänkan- det *En inkluderande kulturskola på*

egen grund anger att det förekommer en snedrekrytering i musik- och kulturskolan när det gäller deltagande av barn och unga från ekonomiskt och socialt svaga grupper (SOU 2016:69). En undersökning visar dessutom att synen på kulturskolan inte endast påverkas av geografiska eller ekonomiska förutsättningar utan även av huruvida kulturskolan främst betraktas som en kvalitativ utbildnings- eller fritidsverksamhet (Statens kulturråd, 2019). Att frågeställningarna om och för kulturskolan är mångfacetterade och komplexa utgör en god anledning till problematisering och kunskapsutveckling för de två forskares studier som här recenseras. Kunskapsbidragen om denna skolform är viktiga både utifrån lednings- och deltagarperspektiv.

Innan vi går närmare in på avhandlingarna vill vi ge läsaren en kort bakgrund till den speciella institution som den svenska kulturskolan är; en egen frivillig skolform som inte ingår i det allmänna skolväsendet utan utformas relativt autonomt och lokalt utan formella styrdokument. Historiskt sett har kulturskolan växt fram ur den kommunala musikskolan med ursprung i 1930-talet och rötter

Jeppson, Cecilia (2020): *Rörlig och stabil, bred och spetsig: Kulturell reproduktion och strategier för breddat deltagande i den svenska kulturskolan*. Göteborg: Göteborgs universitet, 132 sidor.

Di Lorenzo Tillborg, Adriana (2021): *Music education and democratisation: policy processes and discourses of inclusion of all children in Sweden's art and music schools*. Malmö/Lund: Lunds universitet/ Musikhögskolan i Malmö, 131 sidor.

i folkbildnings- och frikyrkorörelsen. Redan från början fanns där ett inkluderande och utjämnande perspektiv; att komma bort från läroverkskopplingen och att ge ungdomar en sysselsättning (Sandh, 2019). Även om kulturskolan sedan tillblivelsen på 1980-talet har kommit att omfatta fler konstnärliga uttryck och ämnen som dans, drama, teater och bild är det ändå musikverksamheten som fortfarande får störst utrymme i kulturskolan. Hela 70-75 procent enligt Jeppson (2018), vilket en nordisk forskningsöversikt (Rønningen, 2019) liksom de båda avhandlingarna också vittnar om i sina kunskapsbidrag.

I det följande belyses Jeppsons och di Lorenzo Tillborgs forskning som en enhet eftersom de båda avhandlingarna är så nära sammanflätade i sitt forskningsintresse, dock med klart urskiljbara röster. Båda forskarna har skrivit sammanläggnings-avhandlingar med fyra delstudier/artiklar i varje. De har också flera års egen yrkeserfarenhet som lärare i musikpedagogik i kulturskolan; Cecilia Jeppson även flera år som musikskoleelev. Adriana di Lorenzo Tillborg som har tillbringat sin uppväxt i Brasilien delar därefomot inte denna erfarenhet. Hon beskriver i avhandlingen hur nyfiken hon blev på kulturskolan som nyanländ till Sverige, men hur lite hon visste och fick reda på om denna särskilda skolform.

Avhandlingarna skriver in sig i de konstnärliga, musikakademiska och utbildningsvetenskapliga forskningsfälten, med specifikt intresse för utbildningsformen kulturskola samt kulturskolefältet. Jeppson (2020) uttrycker en vid och inkluderande syn på kulturskolefältet: ”Alla som har

intresse av kulturskolans verksamhet räknas till fältet” (s.5), närmare bestämt förutom lärare, elever och chefer även elevernas föräldrar, politiker, kommuninvånare och publik. Som utbildningsledare inom Rektorsutbildning för skolledare på kulturskola står vi som författat denna recensionsessä både professionellt såväl som forskningsmässigt med ena foten i och den andra utanför detta fält.

Metodologiska inriktningar och teoretiska perspektiv

Huruvida den svenska kulturskolan är inkluderande undersöks och återspeglas i avhandlingarna med fokus på olika former av exkludering; ett forskningsproblem som skrivs fram och delas av båda författarna, om än med lite olika formuleringar. I di Lorenzo Tillborgs fall handlar det om exkludering av barn och unga med särskilda behov eller flyktningbakgrund, samt att den kategorin barn och unga marginaliseras från att inkluderas i kulturskoleverksamhet. Jeppson inriktar sig med sin problemformulering snarare på exkludering av barn och unga genom strukturella socioekonomiska krafter i samhället. Syftena återspeglar denna problematik genom att som i Jeppsons fall fördjupa förståelsen av kulturskolan som fält i relation till det politiska uppdraget att verka för breddat deltagande. För di Lorenzo Tillborgs del är syftet att kritiskt undersöka de kulturskolediskurser som är förknippade med processer för

demokratisering av musikpedagogik för alla barn och unga.

De båda forskarnas gemensamma fokus på inkludering har således lite olika utgångspunkter och de anlägger också lite olika teoretiska perspektiv. Samtidigt som båda i sina avhandlingar hänvisar till Lisa Asp-Onsjös (2006) uttolkning av inkludering som rumslig, social och didaktisk, lägger de tyngdpunkt på olika aspekter av inkludering. Jeppson använder begreppet *social inkludering* med ett intresse för socioekonomiska och strukturella aspekter, belysta i förhållande till det i avhandlingen frekvent använda begreppsparat ”breddat deltagande”. Di Lorenzo Tillborg använder begreppsparat *multicentrisk inkludering* för att avlägsna fokus på ett dominant centrum dit alla bör inkluderas. Med sistnämnda begreppspar förespråkas snarare inkludering av olikhet där varje individ i sig betraktas som utgångspunkt för pedagogiken. Vad gäller de aktuella forskarnas delade intresse för demokratisering och närliggande begrepp som jämlikhet samt likvärdighet, är det i linje med skrivelser i FN:s barnkonvention om ”barnets rätt att till fullo delta i det kulturella och konstnärliga livet” (UNICEF, 1989, s.29) tillika det fjärde globala målet för hållbarhet: ”Säkerställa en inkluderande och likvärdig utbildning av god kvalitet och främja livslångt lärande för alla” (UNESCO, 2015). Demokrati liksom inkludering är komplexa och ideologiskt laddade begrepp som kräver granskning såväl som tolkning, något författarna till de recenserade avhandlingarna inte väjer för.

Författarnas metodologi är något olika givet deras respektive design och perspektiv. I avhandlingarnas till övervägande del kvalitativa design ingår intervju som metod i båda fall, och forskarna tar sig dessutom an materialet i linje med sociologiskt och filosofiskt inriktade författare som Pierre Bourdieu och Michel Foucault. Medan di Lorenzo Tillborg har ett genomgående ledarskapsperspektiv i sin kvalitativa datakonstruktion med kulturskolechefer, har Jeppson en mixad ansats med kvantitativa och kvalitativa data där barn och unga, lärare och kulturskolechefer kommer till tals.

Båda använder sig dock av diskursanalys och diskurspsykologi för att tolka det empiriska materialet som just består av skriftligt eller muntligt språkande. Di Lorenzo Tillborg åberopar policydokument och fokusgruppssamtal med kulturskoleledare och Jeppson åberopar rikstäckande elevenkät, fokusgruppssamtal med lärare och individuella intervjuer med kulturskolechefer. I analysen använder båda forskarna Stephen J. Balls (1993) teorier om hur policy tolkas och utformas i praktiken med olikheter till följd, vilka i sin tur kan bidra till såväl begränsningar som öppningar för verksamheter på det lokala planet i avsaknad av styrdokument.

Studiernas främsta bidrag

Författarna tar sig an frågan om snedrekrytering dels utifrån barns och elevers socialgruppstillhörighet och kön, dels utifrån barns och elevers olika kulturella bakgrund

och funktionsförmåga. Det görs ur ledarskapsperspektiv vad gäller inkludering av elever i olika behov (Di Lorenzo Tillborg, 2021) såväl som ur deltagarperspektiv på breddning oavsett sociokulturella förutsättningar (Jeppson, 2020). Det musikpedagogiska står dock i förgrunden i samtliga av di Lorenzo Tillborgs delstudier och även i hög grad i Jeppsons delstudier, något som kan tyckas förvånande eftersom kulturskolan omfattar fler konstnärliga ämnen än musik, och med tanke på forskningsintresset för inkludering och breddning.

Det huvudsakliga resultat som utkristalliserar sig genom delstudierna i Jeppsons avhandling är att den typiska kulturskoleeleven är en flicka född i Sverige med välutbildade och inte sällan musikutövande föräldrar. Frågan om social inkludering och breddat deltagande är därför central. Jeppson problematiserar den sociala skiktningen i kulturskolan och pekar på att förgivettaganden om föräldrastöd till hemövning och kortsiktiga förväntningar riskerar att förstärka reproduktion och exkludering. Hon förespråkar därför ett perspektiv som inte enbart breddar deltagandet utan förmår göra skillnad på längre sikt och bidra till barns kulturella mobilitet, det vill säga att barn oberoende av föräldrars kulturintresse utvecklar ett mer långsiktigt kulturintresse och/eller -utövande. Variation snarare än renodling av strategier är något som Jeppson anser att varje kulturskola kan eftersträva, samtidigt som hon varnar för att överdriva kulturskolans roll som redskap för integration genom att idealisera kultur. Hon lyfter även vissa kulturskolechefers

farhågor att specifika insatser som exempelvis "El Sistema"¹ riskerar bidra till att elever som ingår där blir en sorts B-lag och dubbelt exkluderade, vilket ger anledning att ifrågasätta den integrerande effekten. Vidare går det att i Jeppsons resultat urskilja en polarisering mellan det hon å ena sidan kallar heterodoxa diskurser, som representerar förnyelse och öppenhet medan ortodoxa diskurser står för det redan existerande traditionsburna. Resultatet visar att det är kulturskolecheferna i studien som i högre grad representerar de heterodoxa diskurserna. De har dessutom en mer varierad bakgrund i flera konstnärliga uttrycksformer än de intervjuade lärarna som enbart har musik som bakgrund och undervisning.

Di Lorenzo Tillborg (2021) å sin sida visar genom sin avhandlings fyra delstudier hur olika maktrelationer är inbäddade i det språkliga såväl som det sociala, och hur de påverkar varandra när det är tal om barn och unga med särskilda behov och migrationsbakgrund. Kundperspektivet i en marknadsdiskurs och en exkluderande specialiseringsdiskurs som fungerar normaliserande är exempel på hur både elever och ledare positionerar och konstituerar sig samt positioneras och konstitueras språkligt. Medvetenhet

-
1. Ett musikpedagogiskt och socialt inriktat program som 1975 startades i Venezuela av José Antonio Abreu och som 2015 hade spridits till fler än 65 länder. Nationalencyklopedin, José Antonio Abreu. Hämtad 22-11-18 från: <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/jose-antonio-abreu>.

om olika maktrelationer i diskursiva praktiker som både lärare, ledare, elever och forskare är en del av kan öka delaktighet och tänkande i och om olika policyprocesser samt bidra till demokratisering av musikpedagogik för alla barn och unga, enligt di Lorenzo Tillborg. Betydelsen av samverkan med grundskolan framträder särskilt tydligt i de glest befolkade delarna av Sverige. Hon skriver fram multicentrisk inkludering som en aktivism där ett nytt sätt att tänka om och konstituera normalitet är något som kulturskolan behöver tillämpa i arbetet med demokratisering av musikutbildning. Att inkludering ses som en börda, vilket framkommer i delar av resultatet, visar på den komplexa agenda som social rättvisa innebär. Ett juridiskt ramverk för både finansiering och inkludering gällande kulturskolan förespråkas därför som ett led i utvecklingen mot ett mer hållbart samhälle som tillgodoser demokratiska rättigheter till konst och kultur. Di Lorenzo Tillborgs genomgående fokus på musik ger dock inte inblick i vilken roll övriga ämnen inom kulturskolan spelar för denna demokratisering och inkludering.

Jeppson såväl som di Lorenzo Tillborg lyfter i avhandlingarna avsaknaden av gemensamma styrdokument som hinder för breddat deltagande och inkludering. Frågan är dock om avsaknaden av en nationell styrning av kulturskolan enbart är en nackdel? Jeppson hävdar att även om kulturskolefältets autonomi minskat ger den kommunala autonomi möjligheter till inflytande där lärare och chefer kan verka för breddat deltagande såväl som kulturell mobilitet. Di Lorenzo Tillborg efterlyser en

starkare styrning av kommunerna i ekonomiskt såväl som inkluderande syfte. En fråga är på vilka sätt det i så fall skulle komma att gynna kulturskolan?

Hur ska vi då förstå den i någon mån reducerande inriktningen mot musikpedagogik i dessa avhandlingar som har kulturskolan som kunskapsobjekt? Jeppson förklarar det med den långa historia som musik som ämne har i kulturskolan och hennes eget intresse med bakgrund som musiklärare. Det är också främst ett breddat deltagande i musikpedagogik hon riktar intresset mot i sin avhandling, inte ett "breddat utbud av kulturuttryck" (SOU 2016:69, s.17) som betänkandet har som centralt fokus. Resultatet av intervjuerna med kulturcheferna i Jeppsons fjärde delstudie antyder att det från ledarskapsperspektiv finns ett intresse för breddning av verksamheten vad gäller utbud av kulturuttryck och konstformer. Detta tas dock inte upp till vidare diskussion. Di Lorenzo Tillborg å sin sida ger ingen explicit förklaring till att det enbart är demokratisering av musikutbildning som står i fokus i hennes avhandling och inte andra konst- och kulturuttryck, men i diskussionen av sin forsknings begränsningar tar hon upp sitt något ensidiga fokus på musikutbildning. I vidare studier ser hon ämnesöverskridande forskningssamarbeten inom fler av kulturskolans ämnen som en möjlighet att studera demokratisering och inkludering. Avhandlingarnas inriktning mot musikpedagogik kan uppfattas som om forskarna anser att man som forskare behöver vara utbildad inom eller hemmastadd i ämnet som beforskas för att kunna beforska det. Emellertid

behövs också perspektiv utifrån för att uppmärksamma aspekter som den väl bevandrade kanske inte urskiljer i sin vana praktik. Dessutom har ingen av de båda forskarnas respektive avhandlingar musikämnet i fokus, utan snarare demokratisering och inkludering. Problemet som betänkanudet om kulturskolan lyfte "...fortfarande är musiken i kraftig dominans." (SOU 2016:69, s. 259) tycks kvarstå.

Avslutande reflektioner

Vilken är då kulturskolans aktuella roll utifrån demokratiserings- och inkluderingsperspektiv med målet att nå ut till alla barn och unga? Att de båda skolformerna musikskola och kulturskola anses framsprungna ur en folkrörelsetradition visar på ursprungliga ambitioner om jämlikhet och tillgänglighet. Kulturskolan finns enligt statistik från Statens kulturråd (2021) i 287 kommuner, med 177 000 deltagare i åldern 6-19 år. Att det saknas nationella riktlinjer för verksamheten kan ses både som en styrka och svaghet; det möjliggör variation samtidigt som skillnaderna också medför vissa utmaningar. Debatten pågår exempelvis om huruvida kulturskolan som är skattefinansierad ska vara avgiftsfri eller inte. Det förhåller sig olika med det mellan kommunerna. Enligt Statens kulturråd är nyinvandrade, utlandsfödda och barn med utländsk bakgrund underrepresenterade bland kulturskolans deltagare. Hur kommer det sig? Det enda nationella målet som har fattats gällande kulturskolans verksamhet handlar om att undervisning av hög kvalitet ska erbjudas barn och unga

utifrån vars och ens förutsättningar (prop. 2017/18:164). Det står dock inte 'alla' barn och unga i propositionen och skolformen är dessutom frivillig.

De recenserade avhandlingarna med sitt övervägande musikpedagogiska fokus bidrar inte till någon djupare förståelse av breddningens eventuella möjligheter och hinder. Att det finns ett behov av breddning som innebär flera konstnärliga uttrycksformer än musik för att kulturskolan ska nå ut till alla, torde dock vara en förutsättning för social såväl som multicentrisk inkludering. Kulturskolan har beskrivits av Statens kulturråd (2019) som "ett fundament i kultursverige" (s.3) där barn och unga ges möjlighet att uttrycka sig genom dans, bild, teater, musik eller annan konstform. Samtidigt listas utmaningarna kulturskolan står inför: "att nå nya målgrupper, bredda sitt utbud, förbättra tillgängligheten och att vara relevant i en föränderlig värld" (s.3). Hur ska det gå framöver när det statliga stödet till landets kulturskolor kommer att halveras, något som inte bara skickar signaler om kulturskolans ställning i Sverige, utan även om allvaret för de kommuner som inte har råd att prioritera kulturskolan? Här anar vi utmaningar!

Anna Öhman & Gudrun Holmdahl

Referenser

- Asp-Onsjö, Lisa (2006):
Åtgärdsprogram – dokument eller verktyg? En fallstudie i en kommun. Doktorsavhandling

- Institution of Educational Sciences, University of Gothenburg, Sweden.
- Ball, Stephen J. (1993): What is policy? Texts, trajectories and toolboxes. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 13(2), 10–17. <https://doi.org/10.1080/0159630930130203>
- Di Lorenzo Tillborg, Adriana (2021): *Music Education and Democratisation: Policy processes and discourses of inclusion of all children in Sweden's Art and Music Schools*. Doktorsavhandling. Lunds Universitet, Malmö Musikakademi.
- Jeppson, Cecilia (2018): Om forskning med Cecilia Jeppson. [Poddsändning]. I Kulturskolepodden. Kulturskolerådet. Hämtad 22-12-13 från: <https://www.kulturskoleradet.se/podcast/kulturskolepodden/>
- Jeppsson, Cecilia (2020): *Rörlig och stabil, bred och spetsig: Kulturell reproduktion och strategier för breddat deltagande i den svenska kulturskolan*. Doktorsavhandling. Göteborgs universitet.
- Prop. (2017/18:164): *En kommunal kulturskola för framtiden – en strategi för de statliga insatserna*. Hämtad 22-11-16: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2018/03/prop.-201718164/>
- Regeringskansliet (2018): *Remiss SOU 2016:69. En inkluderande kulturskola på egen grund*. Hämtad: <https://www.regeringen.se/remisser/2016/11/remiss-sou-201669-en-inkluderande-kulturskolapa-egen-grund/>
- Rønningen, Anders (red.) (2019): *Kulturskolerelatert forskning i Norden - en oversikt*. Norsk kulturskoleråd, Statens kulturråd Sverige.
- Sandh, Håkan (2019): Om kulturskolans historia. [Poddsändning]. I Kulturskolepodden. Kulturskolerådet. Hämtad 22-11-07 från: <https://www.kulturskoleradet.se/podcast/kulturskolepodden/>
- SOU 2016:69: *En inkluderande kulturskola på egen grund: Betänkande av Kulturskoleutredningen*. Stockholm: Wolter Kluwer. Hämtad 2022-11-16 från: <https://www.regeringen.se/4aa767/contentassets/7037695d8c354057b9ecefca046173f/en-inkluderande-kulturskola-pa-egen-grund-sou-201669>
- Statens kulturråd (2019): Kulturskola i rörelse. Kartläggning av kulturskolans kompetensbehov. Stockholm: Stockholms kulturråd.
- Statens kulturråd (2019): Kulturskola i rörelse. Kartläggning av kulturskolans kompetensbehov. Stockholm: Stockholms kulturråd.
- Statens kulturråd (2021): Kulturskolan i siffror: sammanfattning av tillgänglig statistik 2020. Hämtad 2022-11-16 från: <https://www.kulturradet.se/publikationer/kulturskolan-i-siffror-2020/>

UNICEF (1989): Barnkonventionen.

Hämtad 2022-11-16 från: <https://unicef.se/barnkonventionen>

UNESCO (2015): UNESCO

Roadmap for implementing the Global Action Programme on Education for Sustainable Development. Paris: UNESCO.

Anna Öhman, fil.dr i pedagogiskt arbete vid institutionen för pedagogiska studier, Karlstads universitet. E-post: anna.ohman@kau.se
Gudrun Holmdahl, fil.dr i pedagogik vid institutionen för pedagogiska studier, Karlstads universitet. E-post: gudrun.holmdahl@kau.se

Copyright Öhman & Holmdahl 2022. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.